

В. В. Бондаренко, викладач кафедри вогневої та спеціальної фізичної підготовки навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ;

К. В. Пронтенко, старший викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова Національного авіаційного університету, кандидат наук з фізичного виховання і спорту;

В. В. Пронтенко, викладач кафедри фізичного виховання, спеціальної фізичної підготовки та спорту Житомирського військового інституту імені С. П. Корольова Національного авіаційного університету, кандидат наук з фізичного виховання і спорту

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАВООХОРОНЦІВ ДО ПРОТИБОРСТВА ІЗ СУПРОТИВНИКОМ, ОЗБРОЄНИМ НОЖЕМ

Обґрунтовано алгоритм поведінки працівника міліції в умовах нападу правопорушника, озброєного холодною зброєю. Розроблено авторську методичку підготовки майбутніх правоохоронців до протиборства з озброєним супротивником.

Ключові слова: методика навчання; правоохоронець; озброєний правопорушник; холодна зброя.

Складність та певна нестабільність криміногенної ситуації вимагає нині від працівників органів внутрішніх справ (ОВС) умінь та навичок фізично реагувати на різні вияви загрози, ефективно діяти в умовах небезпеки, не порушуючи при цьому права і гідність громадян. Тому навчання спеціалістів, які здатні забезпечувати спокій і надійну безпеку українського народу, є важливим та пріоритетним для держави напрямом.

Ефективність підготовки працівників міліції залежить від наявності науково обґрунтованих методик навчання. Чинні методики навчання зі спеціальної фізичної підготовки (СФП) не повною мірою урахують шляхи виконання завдань, що виникають під час службової діяльності. Вони недостатньо сприяють засвоєнню знань щодо вияву агресивно-варіативної поведінки супротивника, формуванню умінь прогнозувати

розвиток ситуації зіткнення з озброєним правопорушником, визначенню ступеня загрози та ін.

Методика навчання з СФП потребує суттєвого удосконалення і має бути адаптованою до умов реальної дійсності. Підтвердженням існування цієї проблеми є статистичні дані щодо загибелі та поранення особового складу. Так, під час виконання службових обов'язків в Україні щорічно гине понад 25 працівників ОВС, причому третя частина від нападу з використанням холодної зброї, отримують поранення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що зусилля багатьох дослідників та практиків були спрямовані на розроблення авторських методик, однак в їх змісті існують суперечності, що виникають між вимогами, які висуває суспільство до якості підготовки спеціалістів, та дійсними результатами навчання курсантів. Розв'язання такої неузгодженості можливе у процесі конкретизації проблеми та виявленні засобів, які б її нівелювали [1; 2].

З огляду на важливість розв'язання проблеми підготовки майбутніх спеціалістів актуальними є праці багатьох науковців. Зокрема, обґрунтування психолого-педагогічних засад підготовки майбутніх правоохоронців до професійної діяльності досліджували В. І. Барко, І. Ю. Горелов, В. В. Зонь, Л. І. Казміренко та ін. [3; 4; 5; 6]. Вони розглядали загальні ознаки, що стосуються поведінки злочинця, його мотивацію та ін. Наразі поза увагою залишаються психофізичні аспекти діяльності правоохоронця й супротивника.

У працях С. А. Антоненка, І. П. Закорка, С. В. Ускова, О. А. Ярещенка та інших науковців [7; 8; 9; 10] висвітлено різні рівні сформованості умінь та навичок у виконанні курсантами прийомів рукопашного бою. Незважаючи на широкий спектр досліджень, поза увагою лишилися напрями формування умінь щодо визначення ступеня загрози та навичок застосування адекватних рухових дій.

Проблема ефективності виконання заходів фізичного впливу щодо правопорушника розглядалась у працях В. Г. Бабенка, Г. М. Будагянца, Є. В. Кіна, А. Р. Луцака та ін. [11; 12; 13; 14]. Проведені дослідження сприяли з'ясуванню особливостей умов щодо використання тактичних заходів. Але у цих працях не повною мірою враховувалась варіативність поведінки супротивника під час нападу на правоохоронця.

Незважаючи на позитивні результати та практичну значущість цих праць, специфіка підготовки майбутніх працівників

міліції вимагає розроблення новітньої методики навчання, яка сприятиме досягненню стану готовності до діяльності в небезпечних умовах. Алгоритм поведінки майбутнього правоохоронця передбачає диференційований підхід до виявів небезпеки. Необхідно навчити курсантів правильно визначати такі ситуації, приймати правильні рішення й застосовувати рухові дії відповідно до ступеня небезпеки.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та розробити авторську методику підготовки майбутніх правоохоронців до ефективного протиборства із супротивником, озброєним холодною зброєю.

Для визначення причин, які впливають на ефективність виконання працівниками міліції прийомів захисту під час нападу супротивника, озброєного холодною зброєю, було проведено констатуючий педагогічний експеримент. Для цього обрано модельні епізоди ситуацій, які виникають під час службової діяльності правоохоронців та призводять до зіткнення сторін протиборства. Дотримуючись критеріїв реальної обстановки, завдання розподілялись так, щоб кожна з протиборчих сторін не була заздалегідь знайома з діями іншої.

Особам, які виконували роль “супротивника”, було поставлено завдання: наближаючись до “правоохоронця” з різної дистанції, уразити його ударом ножа. При цьому акцентувалось на виконанні ударів, які найчастіше використовують під час реальних сутичок. Особам, які виконували роль “працівників”, було поставлено завдання захиститись, використовуючи прийоми рукопашного бою або “вогнепальну” зброю (пневматичні пістолети).

Результати констатуючого експерименту довели низьку ефективність при виконанні захисних дій під час несподіваного нападу супротивника. Здебільшого “працівники” не могли:

- вчасно визначити ступінь небезпеки та відповідно діяти;
- діяти на випередження, реагуючи при цьому на підготовчі рухи супротивника, які пов’язані з виконанням атакуючих дій;
- “відчувати” просторово-часові параметри атакуючого для застосування захисних дій, що адекватні ступеню загрози.

Унаслідок цього майбутні правоохоронці втрачали перевагу вже на початку виникнення небезпечного моменту. Частково такий результат пояснюється браком знань стосовно підготовчих рухів супротивника, які передують нападу, та недостатньою сформованістю умінь та навичок у застосуванні засобів фізичного впливу залежно від ступеня небезпеки.

Для удосконалення методики підготовки майбутніх правоохоронців до діяльності під час зіткнення із супротивником, озброєним ножем та пошуку шляхів ефективного захисту в умовах, які передбачають застосування прийомів рукопашного бою, вирішено провести біомеханічний аналіз захисних дій “працівника” у відповідь на напад озброєного супротивника. Під час відбиття нападу “працівник” перебував на тензоплатформі. Це дало змогу реєструвати силові параметри при виконанні технічної дії, пов’язаної з відштовхуванням під час контакту та блокуванні озброєної руки. Крім того, використовувалася відеозйомка, на основі якої встановлено просторово-часові характеристики захисних дій.

Аналіз результатів сугинок, силових та просторово-часових параметрів дав змогу виявити компоненти, які надають перевагу правоохоронцю під час відбиття нападу. При цьому розглядалися й аналізувались сугички як з позитивним, так і негативним наслідком для “працівників”. У результаті оброблення проведених експериментальних досліджень встановлено чотири дистанційні зони, що відповідають послідовним діям нападаючого та характеризуються низкою закономірностей, які необхідно знати майбутньому правоохоронцю й урахувати під час виконання захисту.

Перша зона виникає в умовах, коли дистанція до супротивника становить 0,5–0,7 м. Відреагувати ефективними захисними діями під час спланованого нападу на такій відстані практично неможливо. У разі вчасного визначення агресивних намірів необхідно діяти на випередження, застосовуючи прийоми рукопашного бою. Для забезпечення власної безпеки слід не допускати підозрілу особу на таку дистанцію. Результати опитування працівників міліції доводять, що здебільшого в умовах несподіваного зіткнення супротивник починав виконувати підготовчі рухи для дістання зброї з більшої дистанції. Ця дистанція становить 1–1,5 м й містить *другу зону*. Така відстань виникає між працівником і правопорушником під час перевірки документів, зауваженнях, уточненнях та ін. Нападаючи на близькій дистанції, у разі, якщо першим почав діяти нападаючий, позитивного результату досягали особи, які реагували швидким рухом по діагоналі назад – у сторону та блокували озброєну руку супротивника. У разі, коли “працівник” вчасно визначив агресивні наміри у діях супротивника – ефективніше діяти на випередження.

В умовах несподіваного зіткнення, при виконанні супротивником підготовчих рухів, які пов’язані з дістанням ножа

та прийняттям відповідного позиційного розташування, ефективніше застосовувати прийоми фізичного впливу.

Третя зона – супротивник починає виявляти агресивні наміри з дистанції 4–6 м. З такої відстані нападаючий атакує, як правило, з “навалюванням” або виконує удар при швидкому наближенні та захопленні за одяг. У разі швидких атакуючих дій супротивника застосувати вогнепальну зброю, якщо вона знаходиться у кобурі, практично неможливо. Ефективніше реагувати вигідним позиційним розміщенням й застосовувати прийоми рукопашного бою.

Слід зазначити, що стандартного шаблону дій працівника під час виникнення небезпечних умов, пов’язаних із зіткненням з озброєною особою, не має. Це пояснюється тим, що на розвиток ситуації збройного зіткнення справляють вплив як зовнішні (погодні умови, освітленість, час доби, дистанція тощо), так і внутрішні чинники (мотивація, психологічний стан та підготовленість правопорушника). Тому до виконання поставлених завдань в умовах ризику необхідно підходити творчо.

Спостереження показують, що в умовах зіткнення на дистанції 4–6 м частина осіб, які виконували роль “правоохоронців”, намагалися дістати пістолет, щоб застосувати його для відбиття нападу, але не враховували при цьому просторово-часових параметрів атакуючих дій. Як наслідок, вони не встигали це зробити та зазнавали уражень. Тобто у разі несподіваного нападу, залежно від дистанції, правоохоронець не завжди встигає скористатись вогнепальною зброєю. Це пояснюється часовими обмеженнями, які характеризують тривалість наближення і нанесення удару нападаючим та дій, пов’язаних з дістананням пістолета й виконанням пострілу. Тобто існуючі методики підготовки майбутніх правоохоронців не достатньою мірою формують у них уміння відчувати просторово-часові параметри нападу, які б сприяли адекватному реагуванню у відповідь на дії атакуючого.

Четверта зона виникає у разі зіткнення із супротивником на дистанції більше як 6 м. Наближаючись з такої дистанції, супротивник, як правило, виконує удар із “навалювання” або з захопленням за одяг. При цьому позитивного результату досягали “працівники”, які, урахувавши поведінку супротивника та просторово-часові характеристики, реагували на спроби його наближення розривом дистанції та дістананням вогнепальної зброї для погрози її застосування.

Ураховуючи результати проведених експериментальних досліджень та аналізуючи реальні сутички, які виникали під час службової діяльності працівників міліції, слід зазначити, що під час зіткнення з підозрілою особою правоохоронці мають уміти визначати ступінь загрози. Це надаватиме можливість будувати адекватні захисні дії. Аналіз результатів реальних зіткнень показує, що працівники міліції здебільшого не могли правильно визначити ступінь загрози, тому атакуючі дії для них були несподіваними.

Аналіз результатів збройних сутичок, змодельованих для визначення та обґрунтування ефективних дій під час нападу озброєного супротивника, показує, що успішність протиборства визначається сукупністю відповідних компонентів, які характеризують психофізичну готовність майбутнього працівника до діяльності в умовах небезпеки.

На основі проведеної систематизації знань щодо поведінки працівника міліції та правопорушника під час їх збройного зіткнення в різних умовах та проведених експериментальних досліджень із застосуванням біомеханічних методів, була теоретично обґрунтована та розроблена авторська методика навчання, яка сприяє формуванню психофізичної готовності майбутніх правоохоронців до ефективної діяльності в умовах нападу супротивника, озброєного ножем. Блок-схема складових елементів авторської методики зображена на рисунку.

Блок-схема складових авторської методики підготовки майбутніх правоохоронців до протиборства із супротивником, озброєним холодною зброєю

* МТЗ – матеріально-технічне забезпечення навчально-тренувальних занять.

Мета розробленої методики – формування психофізичної готовності майбутніх спеціалістів до діяльності в умовах ризику. Сутність її полягає у формуванні в майбутніх правоохоронців умінь та навичок у застосуванні засобів фізичного впливу на основі засвоєних знань щодо ситуаційних моделей поведінки супротивника та вияву просторово-часових параметрів нападу.

Реалізація розробленої методики підготовки майбутніх правоохоронців до діяльності в умовах ризику відбувається під час навчального процесу з СФП. Її завдання полягають у наділенні правоохоронців спеціальними теоретичними знаннями, на основі яких формуються уміння та навички у застосуванні засобів фізичного впливу та розвиваються необхідні психологічні й фізичні якості. Засобами досягнення поставлених завдань є фізичні вправи з використанням елементів рукопашного бою та навчально-тренувальні поєдинки (повністю зумовлені, частково зумовлені та вільні поєдинки).

Раціональне використання під час занять дидактичних принципів забезпечує ефективність спеціальної фізичної підготовки. Підготовка майбутніх правоохоронців за авторською методикою ґрунтується на основі загальнопедагогічних принципів свідомості та активності, наочності, доступності й індивідуалізації, систематичності, міцності та специфічних принципів фізичного виховання, які відображають закономірності побудови занять: безперервності, прогресування тренувальних дій, циклічності. Пропорційна насиченість програми теоретичними й практичними розділами дає змогу підвищити послідовність, системність, доступність.

Особливості та інновації авторської методики полягають у такому: формування спеціальних рухових умінь та навичок курсантів відбувається на основі засвоєння знань ситуаційних моделей рухової та мотиваційної поведінки супротивника й просторово-часових параметрів основних способів нападу, на основі яких правоохоронці матимуть можливість будувати власні дії відповідно до поведінки супротивника;

акцентований розвиток фізичних (спритність та швидкісно-силові (“вибухова” сила ніг)) та психологічних (оперативність мислення, уважність, зосередженість, емоційна сталість, рішучість та сміливість) якостей, які надають перевагу майбутньому правоохоронцю в умовах зіткнення із супротивником, озброєним холодною зброєю;

під час проведення навчально-тренувальних сутичок атакуючі дії супротивника наближені до моделі поведінки реального злочинця.

Відповідно до мети та завдань навчального процесу використовують комплекс методів, які сприяють засвоєнню курсантами необхідних теоретичних знань. Ці методи містять сенсорну передачу інформації (натуральний показ, демонстрація схем щодо сукупності зовнішніх і внутрішніх чинників тощо); друковану (робота з підручниками, книжками, посібниками, навчальними картками); усну передачу та засвоєння інформації (лекція, розповідь, пояснення, опис та інші форми мовної дії).

Для оволодіння руховими вміннями і навичками у застосуванні засобів фізичного впливу слід використовувати методи цілісної та розчленованої вправи (під час формування рухової навички частинами з подальшим їх об'єднанням в одне ціле).

Для удосконалення рухових навичок й розвитку основних фізичних та психологічних якостей, які надають перевагу правоохоронцю в умовах зіткнення із супротивником, озброєним холодною зброєю, авторська методика передбачає застосування методів, в основі яких покладено точне нормування та регулювання навантаження у ході виконання завдання (рівномірний, перемінний, повторний, інтервальний, коловий) та методів, що передбачають створення ігрової та змагальної обстановки під час виконання завдань.

Таким чином, на основі експериментально перевічених захисних дій правоохоронця, у відповідь на напад озброєного супротивника, теоретично обґрунтовано та розроблено авторську методику підготовки майбутніх правоохоронців до протиборства із супротивником, озброєним ножом. Ця методика полягає у формуванні спеціальних рухових умінь та навичок виконання прийомів обеззброєння на основі засвоєних знань ситуаційних моделей поведінки озброєного правопорушника й просторово-часових характеристик основних варіантів атакуючих дій та розвитку необхідних психофізичних якостей.

Упровадження авторської методики сприятиме досягненню працівниками міліції стану готовності до діяльності в умовах небезпеки.

Список використаних джерел

1. Пліско В. І. Використання заходів фізичного впливу з тактичним осмисленням ситуацій відповідно до ступеня загрози : моногр. / В. І. Пліско, О. М. Носко. – Чернігів : Черніг. нац. пед. ун-тет імені Т. Г. Шевченка, 2010. – 284 с.
2. Яворська Г. Х. Педагогіка для правників : навч. посіб. / Яворська Г. Х. – К. : Знання, 2004. – 335 с.
3. Барко В. І. Професійний відбір кадрів до органів внутрішніх справ (психологічний аспект) : моногр. / Барко В. І. – К. : Ніка-Центр, 2002. – 296 с.
4. Горелов І. Ю. Психологічна готовність працівників ОВС до застосування вогнепально-силового впливу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.09 “Психологія діяльності в особливих умовах” / І. Ю. Горелов. – Х. : Ун-тет цив. захисту України, 2008. – 19 с.
5. Зонь В. В. Виховання вольових якостей у курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / В. В. Зонь. – К., 2002. – 20 с.
6. Казміренко Л. І. Психологічна готовність до дії / Л. І. Казміренко // Міліція України. – К., 1998. – № 7–8. – С. 10–11.
7. Антоненко С. А. Формування рухових навичок рукопашного бою і психологічної стійкості майбутніх співробітників правоохоронних органів / С. А. Антоненко // Актуальні проблеми фізичної культури і спорту. – Х., 2005. – № 6–7. – С. 125–129.
8. Закорко І. П. Особливості відпрацювання психологічної стійкості у співробітників правоохоронних органів у процесі підготовки до ведення рукопашного поєдинку з озброєним злочинцем / І. П. Закорко // Проблеми пенітенціарної теорії і практики. – К. : РВВ КІВС, 2000. – № 5. – С. 225–227.
9. Усков С. В. Формування професійних умінь курсантів у процесі спеціальної техніко-тактичної підготовки у вищих навчальних закладах МВС України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія та методика навчання” / С. В. Усков. – К., 2010. – 18 с.
10. Ярещенко О. А. Современные технологии обучения курсантов приемам физического воздействия против нападающего ножом / О. А. Ярещенко, И. О. Дьяченко, В. В. Сергиенко // Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях :

ЮРИДИЧНА ОСВІТА І НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У ВИЩІЙ ШКОЛІ

сб. статей II междунар. электронной науч. конф. – Харьков–Белгород–Красноярск, 2006. – С. 280–282.

11. Бабенко В. Сучасна система фізичної підготовки та перспективи її удосконалення в органах і підрозділах МВС України / В. Бабенко // Матеріали відкритої наук.-метод. конф. “Фізична підготовка військовослужбовців”. – К., 2003. – С. 7–11.

12. Будагьянц Г. Н. Этапы обучения технике рукопашного боя : учеб.-метод. пособие / Будагьянц Г. Н., Попов С. В., Анисов Н. Б., Серебряк В. В. – Луганск : РИО ЛГУВД им. Э. А. Дидоренко, 2008. – 64 с.

13. Кін Є. В. Сучасні технології навчання працівників ОВС прийомам рукопашного бою : навч. посіб. / Кін Є. В. ; за ред. В. О. Тюріної. – К. : Наук. світ, 2001. – 72 с.

14. Лушак А. Р. Основи методики психофізичної підготовки працівника міліції до самооборони без зброї / Лушак А. Р. – Івано-Франківськ : ТОВ “Поліскан”, 2000. – 58 с.